

MARKUS LEIKOLA
SODAN JA RAUHAN
KRONIKKA

KUN VENÄJÄ HYÖKKÄSI UKRAINAAN

2. painos
sisältää uudet jälkisanat

Aula & Co

2. painos

ISBN 978-952-364-309-3

© Markus Leikola, Delicate Services Oy
& Kustannusosakeyhtiö Aula & Co, 2022

Kirjaan sisältyvien lainausten käännökset kirjoittajan, ellei toisin mainita.

Kansi: Tom Backström

Paino: Tallinna Raamatutrükikoda

Kustannusosakeyhtiö Aula & Co
Eerikinkatu 36, 00180 Helsinki
aulakustannus.fi

ALKUSANAT

Joskus asiat lähtevät menemään mutkalle heti alun alkaen.

Noin 909 vuotta sitten joku aloitti kirjoituksensa: ”Nämä ovat tarinoita menneiltä ajoilta, ja niissä kerrotaan Rusin maan alkuperästä, Kiovan ensimmäisistä ruhtinaista ja mistä lähteestä Rusin maa on saanut alkunsa.”

Nestorin kronikka eli Tarina menneiltä ajoilta on sekä Ukrainan että Venäjän pyhä mytologinen eepos, jota molemmat kansakunnat pitävät alkunsa aikakirjana. Tämä paradoksi kuvaa enemmän kuin osuvasti kansojen historiaa: se on osin erillistä, osin yhteistä, eikä menneisyyden käsitteleminen sen paremmin yhteisenä kuin erillisenä tee kumpikaan oikeutta kokonaiskuvan antamiselle asioista.

Se, joka sepittää menneisyyden, voi sepittää itselleen tulevaisuuden, ja näiden väliin mahtuu kovin huonosti mikään muu kuin sepittämällä seipitetty nykyisyys.

Venäläinen historian ja kielen tutkija Aleksei Šahmatov huomasi 1800-luvulla, että Nestorin kronikka alkaa virheellä. ”Vuonna 6360, siis 852, keisari Mikael III:n noustessa valtaistumelle, Rusin maa mainittiin ensimmäisen kerran”, kirjoitti Nestor, mutta jo 1000-luvulla kreikkalainen historioitsija Johannes Sky-

litzes oli kertonut, että mainitun keisarin hallituskausi alkoi kymmenen vuotta aikaisemmin tammikuun 20. päivänä vuonna 842.

Eikä koko kronikka edes ole mikään yhden kirjoittajan yksi kirjoitus. Samainen Šahmatov osallistui sittemmin Kerenskin toimeksiannosta perustettuun komiteaan, joka pyrki määrittelemään kieli- ja kansatieteellisin perustein Venäjän rajaseuduille yhtenäisen Venäjän kriteerit ja bolševikkien noustua valtaan uudisti venäjän kielen kirjoitusasun vielä nykyäänkin käytössä olevaksi järjestelmäksi.

Šahmatov kieltäytyi sisällissodan aikana emigroitumasta länteen, minkä palkaksi hän menehtyi nälkään Pietarissa neuvostovallan ensi vuosina. Šakki ja matti Šahmatoville.

Ja koska uusi kirjoitusjärjestelmä oli bolševikkien keppihevonen, ne, jotka onnistuivat emigroitumaan länteen, jatkoivat vanhan käyttämistä. Aikansa.

Luulisi, että kirjoittamisen uudistamisen ja kaiken Šahmatovin historiankirjoituksen jälkeisen ajan jälkeen asiat olisivat selvempiä. Mutta ei, vuonna 2022 somessa joku ensin äkkää, että helsinkiläisen museokadun, Sofiankadun, katukyltti on kolmella kielellä: suomeksi, ruotsiksi ja ukrainaksi. Kansalainen päättelee sen siitä, että sanan Sofia i on kirjoitettu latinalaisella tikku ja pal-lura -aakkosella, ei kyrillisellä samoin ääntyvällä kirjaimella, joka muistuttaa N-kirjaimen peilikuvaa. Jonka jälkeen joku huomauttaa, että kolmas kieli ei ole ukrainaa vaan venäjää siten kuin sitä kirjoitettiin tsaarinvallan aikaan – siis ennen Šahmatovia. Ja kolmas neropatti tulee vaatimaan, että näin ollen kyltti tulisi muuttaa ukrainankieliseksi. (Eli saman näköiseksi kuin se nytkin on.)

Samaa sarjaa on Porvoon kaupungin ylläpitämä J. L. Runebergin kotimuseo, joka viikko sodan alkamiseen jälkeen keskeytti Dostojevski-näyttelynsä. Yhdessä Pietarin (erinomaisen!) Dostojevski-

museon kanssa tuotetun näyttelyn oli määrä olla auki Runebergin päivästä aina elokuun 28. päivään 2022 ja juhlistaa pandemian takia väliin jäänyttä kirjailijan syntymän 200-vuotisjuhlaa. Jos oltiin 1970-luvulla ulkopoliittisesti hissukseen ja varovaisia, niin tämän kaltaista varovaisuutta en muista ennen Suomessa nähdyn. Olisi hauska tietää, kuinka monta sataa vuotta taaksepäin ja mitkä kaikki elämänalueet venäläisyys on saastuttanut näiden hyperallergikkojen mielessä.

Irvokkainta farssissa on, että sen kohde on kaikista suurista venäläisistä mestareista juuri Dostojevski. Venäjä tuomitsi kirjailijan kuolemaan, mutta teloituskomppanian edessä tuomio hallitsijan vastaisesta toiminnasta vaihtui viime hetkessä karkotukseksi vankileirille Siperiaan, josta palattuaan maailmankirjallisuuden uudistaja kirjoitti kaikkien myöhempien gulag-kuvausten esikuvan *Muistelmia kuolleesta talosta*.

Tätä kirjoitettaessa Porvoon kaupungin sivustolta ei löydy hakusanalla ”Dostojevski” ensimmäistäkään mainintaa. Muutaman viikon avoinna ollutta näyttelyä ei ole ollut olemassakaan. Media ei ole joukkoälhtänyt älyttömyydestä.

Vuonna 2022 J. L. Runebergin koti Porvoossa, Suomen autonomian syntysanojen kotikaupungissa, on pystyyn kuollut talo.

Jossakin vaiheessa myytit alkavat elää omaa elämäänsä ja niistä tulee todellisuutta.

Sellaiset hetket ovat usein sattumanvaraisuutta täynnä. Esi-merkkinä siitä käy viime vuosituhannen viimeisen vuoden alku, jolloin oli yleisesti tiedossa, että Boris Jeltsin on sairas ja alkoholi-soitunut. Oligarkki Boris Berezovski ajoi Jeltsinin pääministeriksi harmaan virkamiehen Vladimir Putinin, jota kukaan ei erityisesti vastustanut, joka käynnisti ensi töikseen sodan Tšetšeniassa,

verisen mutta voitokkaan sodan, mikä riitti tekemään hänestä uskottavan vaihtoehdon myös Venäjän mafiasotien lopettajana. Sitä taas saattoi hyvällä tahdolla pitää talouden vakauttamisena, vaikkei Putin mikään talousmies ollutkaan.

Berezovskiin oli tehnyt alun perin vaikutuksen se, ettei Putin ollut Pietarin apulaispormestarina suostunut ottamaan lahjuksia.

Paradoksi tietenkin on siinä, että Putinin valinta valtakunnan johtoon tuolloin on johtanut nyt, sukupolvea myöhemmin, täsmälleen siihen tilanteeseen, jota Putinin valinnalla haluttiin välttää – eivätkä ne, jotka häntä olivat nostamassa asemaansa, ole muutamaa hahmoa lukuun ottamatta yksikään enää itse vanhoissa asemissaan. Berezovskikin kuoli hämärissä olosuhteissa.

Myös palatsivallankumous voi syödä omat lapsensa.

Niinpä on kohtuutonta sanoa, että Venäjällä olisi jokin pitkä ja johdonmukainen kehitys, jonka looginen vaihe on Ukrainan sota, vaikka niitä besserwissereitä riittääkin, jotka ovat tunnistavinaan venäläisyydessä ikaikaiset merkit vaikkapa euraasialaisuudesta, julmuudesta, yksilön arvosta ja piittaamattomuudesta ihmishenkiä kohtaan. Sama kulttuuri on kuitenkin synnyttänyt Gogolin naurun, Tšaikovskin kauneudentajun, Dostojevskin syvähenkisyyden, Tšehovin sosiaalipsykologian ja Solženitsynin taidon kuvata sitä, kuinka ihmisen moraalinen selkäranka ei murru oloista ankarimmissakaan.

Pitkiä kaaria Venäjällä kyllä on, ja yksi keskeisimmistä on se, että maailman suurin maamassa on kasvanut suuremmaksi kuin mikään hallittavissa oleva alueellinen yksikkö ihmiskunnan historiassa. Se laajeni pitkään 1400-luvulta aina vuoteen 1945, johon laajeneminen pysähtyi, kunnes valtakunta ensin supistui 1990-luvulla isosti ja tällä vuosituhannella on yrittänyt kääntää pinta-alansa taas kasvusuuntaan, jokseenkin ohuin ja kivuliain tuloksin.

Venäjän hallitseminen on yhdellä sanalla sanottuna mahdotonta. Varsinkin se on sitä aina yhtä muodikkaalla keskitetyllä mallilla, mikä ei johdu keskittämisen paremmasta toimivuudesta vaan siitä, että jos hallitsijat olisivat koskaan antaneet Venäjän repsahtaa aidoksi federaatioksi, niin silloin se vasta hankala hallittava olisikin ollut, keskushallinnon näkökulmasta.

Minusta ihan puhtaasti neliökilometrien määrä tekee Neuvostoliitto-Venäjästä uniikin luvun ihmiskunnan historiassa riippumatta tsaristisesta, bolševistisesta, stalinistisesta, jeltsinistisestä tai putinistisesta ideologiasta.

Olen kolunnut raunioita Vukovarissa, Kroatian ja Serbian rajalla, sellaisia kuin Venäjän iskujen jäljiltä on Mariupolissa, Harkovassa ja Odessassa. Rauniot näyttävät aina samoilta, paitsi jos pommeja on pudotettu niin paljon kuin Dresdenissä vuonna 1945, että edes talojen luurangot eivät ole pystyssä. Tai ehkä nykyään rungot ovat vahvemmista elementeistä. Aina näissä kaikissa silti puikkelehtii ihmisiä, asuntojen entisiä asukkaita, nykyisiä kotipihojensa leiri-
nuotilaisia.

Olen pelännyt Neuvostoliiton pommikoneita afgaanisissien ammusvaraston vieressä ummistamatta silmiäni koko yönä. Kuun valaiseman paljaan taivaan alla huusin turhaan, että olen suomalainen, meillä on YYA. Ensin huutoni peitti moottorien melu yläilmoissa, sitten ujellus ja räjähdys maan tasassa muuttaman sadan metrin päässä. Onneksi huti, vaikka ei suutari, muuten en tästä olisi kertomassa. Sinä yönä oli helppo nähdä, miksi sissit voittivat, mutta ei sitä, ettei sota ole vielääkään ohi.

Olen jättänyt menemättä pommisuojaan Zagrebissa nähdäkseni hotellin ikkunasta, kuinka Jugoslavian ilmavoimat pudottavat pomminsa Kroatian presidentinpalatsiin, olen syönyt

juutalaisten siirtokuntalaisten pöydässä Gazassa pääsiäisenä, juhlimassa Mooseksen paluuta Egyptin orjuudesta, moninkertaisten piikkilankojen ja aseistettujen vartioketjujen takana. Olen juonut tadžikkisissien tarjoamaa pontikkaa Pamirin vuorilla panssari-vaunujen vieressä iltanuotiolla kiistellen Neuvostoliiton palauttamisen hyödyllisyydestä.

Tämä kirja ei kerro minun seikkailuistani, tämä kirja oli tarkoitus kirjoittaa niiden radio-ohjelmien pohjalta, jotka kokemukseni maailmassa olemisesta olivat kirvoittaneet pohdinnoiksi sodan ja rauhan ilmiöistä ja olemuksesta. Mutta sodalle on ominaista omituisuus, yllätysten ja odotusten sekasotku. Niinpä tästä tuli myös sotapäiväkirja keväästä 2022. Se on kirjoitettu Helsingissä, Ranskassa ja Italiassa, pöydän ääressä, sängyssä ja kahviloissa.

Ehkä kaikki liittyy toisiinsa, ehkä ei. Emme tiedä. Voimme vain lukea, kirjoittaa ja elää.

Helsingissä 8.6.2022

Markus Leikola